

Платонова Інесса Олегівна, аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація.

Досліджено сучасний стан нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Доведено, що завданнями правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: регламентація суспільних відносин з метою захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення єдиного правового простору для здійснення суб'єктами своїх прав та обов'язків; укріплення співпраці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності - іноземних контрагентів, які належать до різних економічних, правових, соціальних та культурних систем.

Нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність класифіковано за наступними критеріями: юридичною силою: конституція; конституційні закони; міжнародні договори; закони тощо; за органом, який їх приймає: акти Верховної Ради України (закони, підзаконні нормативно-правові акти); акти Кабінету Міністрів України (постанови); акти міністерств (накази, розпорядження); акти Президента України (укази); акти органів місцевого самоврядування (накази, розпорядження); акти інших державних органів тощо; за юридичною формою вираження: конституція; кодекс; закон та ін.; за часом функціонування: постійні; тимчасові тощо.

Визначено головні проблемні питання нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності: неузгодженість правових норм основоположних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності – Господарського кодексу України та Закону

України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (різне визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність»; прогалини в регулюванні квотування зовнішньоекономічної діяльності; відсутність у Законі положень щодо реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів); відсутність у Законі положень щодо адміністративної відповідальності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, можливість застосування якої передбачає Господарський Кодекс); неузгодженість норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» з нормами інших законів, що регулюють дану сферу діяльності; надмірна деталізація змісту зовнішньоекономічного законодавства; наявність значної кількості підзаконних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, норми яких, за їх ознаками, необхідно віднести до норм законів.

Platonova Inessa, graduate student Interregional Academy of Personnel Management

CURRENT STATE OF REGULATORY REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE

Annotation.

The current state of regulatory and legal regulation of foreign economic activity in Ukraine is studied. It is proved that the tasks of legal regulation of foreign economic activity are: regulation of social relations in order to protect the rights and interests of the subjects of foreign economic activity; creation of a single legal space for the subjects to exercise their rights and obligations; strengthening cooperation of subjects of foreign economic activity - foreign counterparties, which belong to different economic, legal, social and cultural systems.

Normative legal acts regulating foreign economic activity are classified according to the following criteria: legal force: constitution; constitutional laws; international agreements; laws, etc .; by the body that adopts them: acts of the Verkhovna Rada of Ukraine (laws, bylaws); acts of the Cabinet of Ministers of

Ukraine (resolutions); acts of ministries (orders, instructions); acts of the President of Ukraine (decrees); acts of local self-government bodies (orders, instructions); acts of other state bodies, etc .; by legal form of expression: constitution; code; law, etc .; by time of operation: permanent; temporary, etc.

Identifies the key issues of legal regulation of foreign economic activity: neuzhodzhenist law underlying normative legal acts in the sphere of foreign economic activities - Economic Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On foreign economic activity» (MISCELLANEOUS definition of «foreign economic activities», the gaps in the settlement quota of foreign economic activity absence in the Law of provisions on registration of foreign economic agreements (contracts), absence in the Law of provisions on administrative responsibility in the sphere of foreign economic activity, the possibility of application of which the Code provides Economic; inconsistency of the norms of the Law of Ukraine “On foreign economic activity” with the norms of other laws regulating this sphere of activity; excessive detailing of the content of foreign economic legislation; the presence of a significant number of bylaws in the field of foreign economic activity, the rules of which, according to their characteristics, must be attributed to the law.

Ключові слова:

державне регулювання, механізми реалізації, нормативно-правове забезпечення, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічна діяльність.

Keywords: state regulation, implementation mechanisms, regulatory and legal support, foreign economic policy, foreign economic activity.

Вступ. На сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України важливу роль у зміцненні конкурентоспроможності вітчизняної економіки, утвердженні сприятливого інвестиційного й підприємницького клімату має відігравати політика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Основою для такої політики виступають

система нормативно-правових актів і сукупність органів, що виконують функції зі створення, реалізації та контролю виконання нормативно-правових актів.

Завданнями правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: регламентація суспільних відносин з метою захисту прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення єдиного правового простору для здійснення суб'єктами своїх прав та обов'язків; укріплення співпраці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності - іноземних контрагентів, які належать до різних економічних, правових, соціальних та культурних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми управління зовнішньоекономічною діяльністю почали висвітлюватись у зарубіжній монографічній та навчальній літературі 50-х років. На цей час склалась низка поглядів на сутність і структуру управління зовнішньоекономічною діяльністю та його взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Авторами праць, пов'язаних з загальним менеджментом та його впливом на управління зовнішньоекономічною діяльністю, є М.Мескон, П.Кругман, П.Друкер, Т.Пайпер, Л.Радеба, Р.Фокс та інші. У вітчизняній науковій літературі проблеми державного управління зовнішньоекономічною діяльністю отримали певне висвітлення. Ці питання розглядаються у роботах В.Будкіна, І.Бураківського, М.Дудченка, Е.Зіня, Л.Кістерського, Г.Климка, В.Клочка, А.Кредісова, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, Т.Панфілової, О.Плотнікова, А.Поручника, О.Рогача, А. Свідерської, В.Сікори, Ж.Стеценка, А.Філіпенка, О.Шниркова тощо. Проте опубліковані результати досліджень ще не повною мірою охоплюють усі сучасні проблеми управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Постановка задачі.

В умовах глобалізації світової економіки та поглиблення інтеграції України у світовий економічний простір, особливої актуальності набуває питання забезпечення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Визначальною першоосновою для

створення таких умов є наявність сприятливого законодавчого поля, що регулює дану сферу правовідносин, та характеризується ознаками гармонійності, взаємоузгодженості його правових норм.

Результат.

В умовах посилення динамічних змін у глобальному економічному просторі та збільшення ступеня відкритості національної економіки України правотворчий процес у зовнішньоекономічній сфері потребує стабільного і динамічного правового регулювання, яке варто розуміти як здійснення усією системою юридичних засобів державно-владного впливу на суспільні відносини з метою їх порядкування, охорони та розвитку.

Вивчення чинного законодавства у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності і літературних джерел за даною тематикою дозволяє класифікувати нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність за наступними критеріями: юридичною силою: конституція; конституційні закони; міжнародні договори; закони тощо; за органом, який їх приймає: акти Верховної Ради України (закони, підзаконні нормативно-правові акти); акти Кабінету Міністрів України (постанови); акти міністерств (накази, розпорядження); акти Президента України (укази); акти органів місцевого самоврядування (накази, розпорядження); акти інших державних органів тощо; за юридичною формою вираження: конституція; кодекс; закон та ін.; за часом функціонування: постійні; тимчасові тощо.

Отже, практична реалізація зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на підставі застосування певних правових норм, закріплених в міжнародних та національних нормативних документах.

Слід зазначити, що закони України спрямовані на здійснення довгострокового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а накази й нормативні акти, як правило, є документами короткострокової дії.

За роки незалежності в Україні було закладено основоположні нормативно-правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності й створено систему її регулювання, спрямовану на забезпечення належного правового регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Можна стверджувати, що свій перший крок у розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні наша країна зробила з прийняттям Закону України «Про економічну самостійність України» від 13 серпня 1990 р. яким вперше було проголошено, що Україна самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів зацікавленості, рівноправності й взаємної вигоди. Підприємства та організації мають право вступати в прямі господарські зв'язки та співробітничати з підприємствами та організаціями інших держав, створювати з ними спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми, союзи, інші об'єднання.

Безперечно, джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають певну ієрархічну структуру. Верхнім головним рівнем такої структури є Конституція України, яка визначає права, свободи, обов'язки людини та громадянина; право на підприємницьку діяльність, непорушність приватної власності, повноваження органів влади щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Конституційні засади зовнішньоекономічної діяльності розвиваються у Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» і у Законі «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Основи ведення зовнішньоекономічної діяльності визначено в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який є загальним нормативно-правовим документом, що регулює ряд питань, пов'язаних зі здійсненням господарських операцій підприємствами на закордонних ринках товарів і послуг, капіталу тощо. Положення даного закону окреслюють види та суб'єктів, принципи здійснення та правила регулювання

зовнішньоекономічної діяльності, а також особливості укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та правила оподаткування і принципи митного регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Крім того, розкриваються такі питання, як ведення розрахунків та кредитування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, страхування і ліцензування, відповідальність та порядок розгляду спорів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій [4].

Митне законодавство, основним документом якого є Митний кодекс України, представляє собою регулювання питань, що пов'язані зі встановленням митного статусу, підтвердженням походження, визначенням митної вартості, правилами ввезення/вивезення, порядком митного оформлення готової продукції, товарів, робіт, послуг, які є предметом зовнішньоекономічних контрактів, а також здійсненням митних платежів та відповідальності в сфері порушення митних правил.

Питання валютного регулювання розглядаються в Законі України «Про валюту і валютні операції», окрім того постанови Національного банку України також мають відповідну законодавчу силу, в яких закріплені окремі правила, що регулюють здійснення розрахунків в іноземній валюті суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Податкове законодавство охоплює питання, що стосуються оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності. Податковий кодекс України є підставою для нарахування та сплати податків та платежів, пов'язаних зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність-діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. У зв'язку з цим правове регулювання такої діяльності здійснюється як національними законодавствами держав, резидентами яких є учасники зовнішньоекономічної діяльності, так і міжнародним законодавством, яке встановлюється такими державами спільно.

Статтею 9 Конституції України закріплено, що діючі міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких дано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Міжнародний договір України - це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Частиною 2 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [5]. Таким чином, друге місце в ієрархії джерел зовнішньоекономічної діяльності займають міжнародні договори.

Розглядаючи дану проблематику, варто зауважити, що законодавство про зовнішньоекономічну діяльність – юридично неоднорідне, оскільки воно є міжгалузевим утворенням у системі українського права та законодавства.

Недосконалість нормативних актів негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічних відносин вітчизняних підприємств, приводить до безконтрольного вивезення ресурсів і продажу їх на світовому ринку за демпінговими цінами. Безконтрольність та відсутність чіткого валютного регулювання з боку держави призвели до масового відтоку валюти за кордон, на що неодноразово звертали увагу провідні фахівці, керівники держави. Неналежне регулювання зазначених та інших відносин, безумовно, негативно впливає на стан організації та здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що, у свою чергу, негативно впливає на авторитет України в зовнішньоекономічних відносинах з іншими державами, іноземними інвесторами та надходженню іноземних інвестицій до країни.

Серед головних проблем правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, слід охарактеризувати наступні. По-перше, неузгодженість

правових норм основоположних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності – Господарського кодексу України та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: різне визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність»; прогалини в регулюванні квотування зовнішньоекономічної діяльності; відсутність у Законі положень щодо реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів); відсутність у Законі положень щодо адміністративної відповідальності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, можливість застосування якої передбачає Господарський Кодекс. По-друге, неузгодженість норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» з нормами інших законів, що регулюють дану сферу діяльності. По-третьє, надмірна деталізація змісту зовнішньоекономічного законодавства. По-четверте, наявність значної кількості підзаконних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, норми яких, за їх ознаками, необхідно віднести до норм законів.

При цьому, чинне законодавство України фактично обмежує функції регіонів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Як вказують О. Єрмакова і Ю. Козак: «Суттєвим недоліком державного регулювання регіонального соціально-економічного розвитку є відсутність необхідного узгодження регіональної політики з іншими аспектами державної політики: макроекономічним, промисловим, соціальним, зовнішньоекономічним та іншим. Крім того, під час розгляду зазначених політик регіональний аспект як правило, не розробляється» [4].

Аналіз існуючої практики нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності свідчить, що законодавство України щодо транскордонного співробітництва як чинника реалізації євроінтеграційних прагнень, характеризується наявністю прорахунків та певних неузгодженостей з ратифікованими міжнародними нормативними актами та стандартами Європейського Союзу. Так, Закон України «Про транскордонне співробітництво» має низку суттєвих недоліків: положення закону не

визначають конкретних механізмів здійснення транскордонного співробітництва та розподілу компетенцій між органами влади, а також фінансування проектів транскордонного співробітництва; відсутні конкретні положення, які б регламентували спеціальний статус дво- та багатосторонніх органів транскордонного співробітництва (єврорегіонів, асоціацій, інше); утворення територіальними громадами, механізм їх створення та функціонування у разі, якщо вони будуть розташовані на території України. Передбачено, що органи транскордонного співробітництва можуть утворюватися як юридичні особи, а в окремих випадках їхні функції можуть покладатися на відповідні виконавчі органи місцевого самоврядування та структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади. Натомість, у Законі України «Про місцеві державні адміністрації» відсутні прямі положення, які б регламентували компетенцію адміністрації в частині транскордонного співробітництва, взагалі норми мають непрямий декларативний характер. Тобто, простежується централізація розподілу повноважень у сфері транскордонного співробітництва в Україні.

Проведений аналіз нормативно-правових актів України свідчить про відсутність у правовому полі забезпеченого підґрунтя для врегулювання потреб із вирішення завдань зовнішньоекономічної безпеки, що можуть виникнути у майбутньому відповідно до змін в безпечному середовищі. Як свідчить практика, такі акти ледве встигають узаконити вже існуючі процеси та розв'язати певні проблемні питання. Об'єктивно це можна пояснити тим, що ринкове середовище змінюється швидше, ніж на них може реагувати держава (законодавчі акти). До того ж законодавча робота ведеться із запізненням і не завжди якісно.

На нашу думку, політика створення нормативно-правового поля зовнішньоекономічної діяльності має враховувати намагання нашої країни інтегруватися у світовий соціально-економічний простір і необхідність підвищення стабільності та сприятливості вітчизняного законодавства для розвитку відповідних зв'язків. Однак досвід показує, що окремі дії уряду

прямо суперечать вищевикладеним міркуванням, наприклад, порушення державних гарантій щодо незмінності законодавства в сфері спільного підприємництва, іноземного інвестування, функціонування територій зі спеціальним режимом господарювання; окремі випадки – триразова зміна податкового законодавства у сфері міжнародного туризму, нераціональність податкової політики в сфері міжнародних фінансових операцій (лізингу, факторингу, форфейтингу), через яку ці види зовнішньоекономічної діяльності майже не здійснюються.

На сьогодні також слід відходити від тенденції до прийняття законів, що регулюють окремі вузько направлені аспекти зовнішньоекономічної діяльності, оскільки нормативно-правова база, що регулює цей сектор зовнішньоекономічних правовідносин, перетворюється із зібрання загальних правил поведінки на казуїстичні правила, які розраховані лише на ті чи інші випадки.

До того ж, вдосконалення інституційно-правового середовища зовнішньоекономічної діяльності має, насамперед, стосуватися на формування національних, регіональних і місцевих стратегій та програм.

Національна стратегія інституційно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності може полягати у встановленні нової місії, пріоритетів, механізмів та інструментів державної політики, а також формування механізмів прийняття управлінських рішень органами державного управління нижчих рівнів, урахування особливості соціально-економічного розвитку територій, ефективності функціонування і структурних характеристик бізнес-середовища, ресурсного та науково-дослідного, інвестиційного потенціалу підприємств різних галузей тощо.

Висновок

Таким чином, в Україні, в основному, закладено основні нормативно-правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності і створено систему її регулювання. Так, у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Цивільному та Господарському кодексах України визначено

склад суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та умови їх зовнішньоекономічної правоздатності. Низкою законодавчих та підзаконних актів спеціального змісту врегульовано порядок здійснення окремих видів зовнішньоекономічної діяльності, особливості відповідальності за порушення даного порядку і процесуальні аспекти її реалізації. Разом з тим необхідно звернути увагу на наявність певних протиріч у законодавчому забезпеченні здійснення зовнішньоекономічної діяльності та її регулювання.

Література

1. Георгіаді Н. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Н. Георгіаді. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. - 196 с.

2. Зінь Е. Основи зовнішньоекономічної діяльності / Е. Зінь. - К.: Видавництво «Кондор», 2009. - 432 с.

3. Панфілова Т. Потенційно загрозливі фактори набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі / Т. Панфілова // Зовнішня торгівля: Право та економіка: 36. наук, праць. - Вип. 2 (6). - К.: УАЗТ, 2002. - С. 177-180.

4. Свідерська А. Дослідження ризиків у правовому регулюванні зовнішньо-економічної діяльності підприємств / А. Свідерська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». - 2013. - № 24. - С. 53-63.

5. Стеценко Ж. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / Ж. Стеценко // Економічний Вісник НТУУ «КПІ». - 2010. - С. 34-37.

References

1. Georgiadi N. (2004) Rehuliuvannia zovnishn'oekonomichnoї diial'nosti [Regulation of foreign economic activity], Lviv.: Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika», Ukraine.

2. Zin E. (2009) *Osnovy zovnishn'oekonomichnoï diial'nosti* [Fundamentals of foreign economic activity], K.: Vydavnytstvo «Kondor», Ukraine.

3. Panfilova T. (2002) *Potentsijno zahrozlyvi faktory nabuttia Ukrainoiu chlenstva u Svitovij orhanizatsii torhivli* [Potentially threatening factors of Ukraine's membership in the World Trade Organization], K.: UAZT, Ukraine.

4. Sviderska A. (2013), “Research of risks in the legal regulation of foreign economic activity of enterprises”, *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia»*, vol. №24, pp. 53-63.

5. Stetsenko J. (2010), “State regulation of foreign economic activity in Ukrain”, *Ekonomichnyĭ Visnyk NTUU «KPI»*, pp.34-37.